

ARTZT TÍMEA

Bereményi Géza:
Magyar Copperfield

Magvető, 2020

kritika

ARTZT TÍMEA (1977) Monor

Bereményi Géza szerteágazó szerzői életművének ismeretében 2020-as kötetének címéről egyszerre jut eszünkbe Charles Dickens 1850-ben született fejlődésregénye és az amerikai származású illuzionista, David Copperfield, aki hideg sármőrként bűvészműtátrányokkal kápráztatja el a közönségét. Bereményi sok helyen előadta már életének részleteit, s olybá tűnik, ezek az életesemények az őt ismerő és szerető közönség reakciói nyomán anekdotákká s végül egy sikerkönyvvé csiszolódtak, amely kiskamaszkori hasonmáshősérről kapta a nevét.

A *Magyar Copperfield* az ÉS-kvartett kritikusi által olyan magas értékelést kapott, hogy Nadas Péter *Világló részletek* (2017) című emlékirata mögé érkezett, és megelőzte Bartók Imre *Jerikó épül* (2018) című nagyszabású kísérletét a memoár, a családregegy és a nevelődési regény szintézisére. Ez ám a mutatvány, amelyről a szórészálhasogató kritikusknak az a szimbolikus értékű jelenet jut az eszébe, amikor a kis Géza pantomimszámot mutat be abban a budapesti bérházban, amelyben gyermekkorának legboldogabb időszakát töltötte, és osztatlan sikert arat, bár hogy mi is a mutatvány, azt mindenki érti, kivéve az édesanyját.

Bereményi sokat tud a történetmesélésről – legyen szó forgatókönyv-, novella- vagy dalszövegírásról. Életregénye jól megírt, élvezetes olvasmányt kínál, főként azok a Teleki téri jelenetek, amelyekben a nagyapa szerepel, vagy a Vali nevű kislányokkal történő erotikus játékok, majd a nevelőapához kapcsolódó nyomasztó és személyiségtorzító élmények. A Teleki tér visszaszorulásával kevésbé mozgunk otthonosan a történetben, s be kell vallani, hogy akkor a legélvezetesebb a kötet, amikor lelki szemünk előtt az *Eldorádó* (1988) kockái peregnek, a legjobb európai film díját elnyert alkotás, Eperjes Károly és Pogány Judit alakításával. Bereményi Géza önéletrajzi ihletésű regénye során kevésszer gondolkodunk el a történetek hitelességén, amelyek sok-sok ponton párhuzamba hozhatók az életmű különböző műfajú és művészeti ágú darabjaival. Az önéletrajzi regények lekerekítettsége mégis gyanút kelt.

A *Svéd király* (1970) és a *Legendárium* (1978) újszerű novellái a képzelet és a valóság szálait futtatták egymás mellett párhuzamosan, impresszionista elemeket és szürrealista technikákat ötvözve. Nem volt ritka a mozaikos építkezés. Érdekes áthajlások voltak az önéletrajzi elemek, a családtörténet, a korszakábrázolás és a fikciós (irodalmi-történelmi) témák között. A fiatal Bereményit újító attitűd jellemezte az elbeszélés terén, még ha kísérletező kedve az olvasói élmény rovására ment is. A *Magyar Copperfield*ben a korai művekkel szemben minden elrendeződik, olvasóbaráttá válik és súlyarányra lel, illetve Bereményi beállít egyfajta súlyarányt. Az emlékezés és az elbeszélés nem válik problematikusá. Miközben Nadas Péter enciklopédikus igényrel rekonstruálja a történelmi múltat s benne a saját magát, Bartók Imre egy elme labirintusába veszejt el olvasóját, addig Bereményi elbeszélés-technikája valahogy túl problémamentes.

Bereményi koherens regényt kerekít az életéből, amelyben alig tűnnek fel a hiátusok, ahogyan ő fogalmaz, a „filmszakadások”. Ha nem lennének az írást tematizáló kiszólások – amelyek teljesen funkciótlanak –, akkor még fokozottabban jelentkezne a kerekdedség érzete. Bereményi regénye a koherens valóságábrázolás hatását kelti. Egyszerűen követhető, lineárisan építkező elbeszélésmódjában Dickenséhez hasonlóan vannak előreutalások, illetve írói sikerekre vonatkozó önéletrajzi utalások, de ezek nem lógnak ki a hagyományos vonalvezetéséből.

Bereményi egyszerre imitálja és 20. századi témája miatt korszerűsíti Dickens elbeszélői módszerét. Ő is objektív módon meséli el Copperfield „életregényét”. A gyermeki hang a felnőtt nézőpontját is magába olvasztja, megosztja velünk világtapasztalását, de önmagát mégsem tárja fel. Míg a romantika korában megengedhető romlatlanul átmenteni David Copperfield személyiségét a gyermekkori traumákon – édesapja hiányán, édesanyja halálán, egy bántalmazó nevelőapa és nővére, Murdstone kisasszony személyiségromboló tevékenységén, a nyomorúságos salemi iskolán, majd a gyermekmunk-

kán –, addig a 20. században ez már nem tehető meg, ezért maradnak rejtve a személyiségjegyek s a személyiség rugói egy-egy helyzetben. Miközben Dickens Copperfieldje egy naiv, a körülmények dacára romlatlan gyermek marad, addig az 1946-ban született Vetró-Rozner-Bereményi Géza személyiségének, érzelmeinek, gondolatainak a lepezésére kényszerül.

Az olvasó gyakran szeretne benézni a történet kulisszái mögé. Mi jár a kis Géza fejében, amikor a bántalmazó mostohaapa (dr. Rozner István) mellett marad, holott talán visszatérhetne nagyszüleihez, Bereményiékhez? Hogyan rendeződik édesanyjával, Évával való kapcsolata, holott az éveken át kiszolgáltatta a nagyszüleinek, majd a férjének? Miért kötődik vér szerinti apjához, Vetró Gézához, akit a 433. oldalon illuzionistának nevez? Miért csökken a kötet második felében a nagyszülőkkel való érintkezések száma? Talán azért nincsenek válaszok, csak elhallgatások, mert a 21. században keveset lehet mondani, ami hitelt érdemlő lenne. A pápai kollégiumba érkezve a főhős azt határozza el, hogy semmilyen lesz, tulajdonságok nélküli.

Az egyén és a nemzet identitástorzulása kölcsönhatásban él egymással, ahogy a piac is a különféle történelmi helyzetekhez alkalmazkodik. A hősnak muszáj a felnőttekhez idomulnia, de nem tudja ezt szívből tenni, mindig kilóg a „sunyi tekintete” alól valami sajátos arckifejezés, gondolat. Talán a többiekétől eltérő, autonóm személyisége miatt idegenedik el a nevelőapjától, az anyjától, a képmutató tanáraitól, a vér szerinti apjától és szeretett nagyszüleitől is.

S hogy miért illuzionista Bereményi? Mert 640 oldalas regényében sem fedí fel személyiségének a kereteit, talán nincsenek is keretei. Valójában nem is-

merünk meg egyetlen karaktert sem a legendás Bereményi nagyapán és feleségén kívül, akiket ott látunk járni-kelni a Teleki téren, ők visznek a történetbe magyaros ízt és elevenséget, s leginkább rájuk vagyunk kíváncsiak. Az elbeszélő és édesanyja érzelmei nem tárulnak fel, a kisfiúé talán azért nem, mert Dickens *Copperfield* Dávidjában már meg van írva, ez a regény pedig valahogy éppúgy betemeti őt, mint azt a játék katonát, amit a kis Géza elásott a Teleki téren. A magyar Copperfield személyiségének kaméleontermészete James Steerforth karakterét is eszünkbe juttatja a Dickens-regényből, aki minden helyzethez idomul, és minden társadalmi rétegben tetszést arat. A *Magyar Copperfield* Gézája kaméleonbőrt növeszt, hogy mikroközegében illuzionista, makroközegében pedig autonóm alkotó legyen.

A szószálhasogató kritikus mégis azt gondolja, hogy túlságosan egyben vannak ezek a minimum ötven évvel ezelőtti történetek, valahogy túlságosan problémamentesen, sőt, az élőbeszéd természetességével bukkannak elő a könnyed elbeszélői hangon keresztül, amely a bemutatott életkorok során még változik is. A második olvasat során feltárulnak az időbeli ugrások, „filmszakadások”, de a koherencia hatása nem törik meg. Valójában az olvasó egyszerre olvas és mozog. Az illúziókeltés pedig azért tökéletes, mert a problémamentesség nem kérhető számon, kivéve azok az abszolút indokolatlannak tűnő betoldások, amelyek az adott könyv születésére, írására vonatkoznak, és semmit nem adnak hozzá a regény befogadói élményéhez vagy jelentésrétegéhez, sőt, könnyűszerrel kihúzhatóak. De még ezek a részek is felfoghatók az elterelés eszközeiként, amelyek mindössze apró hibák felismerésére készítetik az olvasót.

BONIVÁRT ÁGNES (1993) Budapest

BONIVÁRT ÁGNES

Lövétei Lázár László: Feketemunka

Pesti Kalligram, 2021

Régóta fennálló tartozását törlesztette legújabb kötetével Lövétei Lázár László. A *Feketemunka* című verseskötettel elmondása szerint tartozott saját magának és népes rokonságának, de valójában tartozott az olvasóknak is, ha Esterházy Péter Tar Sándorról írt mondatát vesszük alapul, miszerint „akik

nem tudnak beszélni, azok helyett annak kell beszélni, aki tud” – olyan megállapítás ez, amelyet tanácsos általános érvényűnek tekinteni. Lövétei feketemunkások helyett beszél, versben beszél, s látványosan megkérdőjelezi saját módszerét nemcsak a kötethez tartozó leírásban, de a *Fekete mun-*

kás című versében is: „...Nemcsak verseskönyvet / Hanem regényt érdemelne az a néhány hét (?) hónap (?) / Amíg egy 1100-as Daciában lakott feketemunkásként...” Többszörösen indokolt tehát a kérdés, hogy Lövétei, aki *tud*, és aki hosszú éveken keresztül komponálta verseskötetét, vajon megfelelő formában adott-e hangot tudásának, vagy esetleg a kötetkompozíció elhibázott döntésnek bizonyul.

Lövétei eddigi alkotói pályája során nem riadt vissza sem a provokáló hangnemtől, sem az aktuális problémákat tagláló fogalmazásmódtól. A *Feketemunka* mégis az egyik, ha nem a legnagyobb vállalása abban a tekintetben, hogy olyasmiről ír, aminek súlya van. Éppúgy súlya van, mint Tar Sándor novelláinak, amelyek egy sokak által ismeretlen társadalmi réteg problémáit örökítik meg és állítják fókuszba. A feketemunkásokról szóló történetek befogadása zavarba ejtően egyszerűnek tűnik a hétköznapi társalgás, esetleg híradás szintjén, annak ellenére, hogy

valójában milyen életutak rejlenek az egyes elbeszélések mögött – nagyszerűen rávilágít erre például a *Filmajánló* című vers, amely három romániai fiatalember túszejtő akciójáról szól. Lövétei „vállalása” abban mutatkozik meg, hogy bizonyos jelenségeket, rövid történeteket kiragadva jeleníti meg az olvasó számára azt a főképp a rendszerváltás utáni időszakot, amelyben – többek között – a romániai vendégmunkások is szerencsét próbáltak Magyarországon. Teszi mindezt úgy, hogy a néhány soros versek és az azokat megszakító vignetták (és tanulmányfejek) segítségével megörökít egy, a közelmúltban gyakori társadalmi jelenséget, és mindközben sikerül tényleges élethelyzetekre is ablakot nyitnia.

A kötet tehát Lövétei Lázár László verseiből és vendégművekből áll össze, előbbieket a költő tényleges szabadversei, utóbbiak feketemunkásoktól származó idézetek és különböző mottók, néhol versen belüli idézések. A bevezetésben feltett kérdés, miszerint megfelelő formában kerültek-e az olvasó elé a történetek, egyfelől éppen a szabadversek miatt merül fel: a versek novelláknak hatnak, egymás után olvasva pedig kibontakozik belőlük egy rövid jelenetekből álló, de összefüggőnek is tekinthető történet. Végső soron azonban a vers mégsem tényleges vers, és hiányzik mind a novella, mind pedig a regény, noha a sorok arra engednek következtetni, hogy mögöttük még sokkal több is rejlik. Ugyanakkor nem tekinthetünk el attól sem, hogy – bár általánosítani nem lehet, és nem is szerencsés

– a feketemunkások többsége nem kimunkált, ke-rek egész mondatokkal meséli el a történetét, ehhez pedig nagyszerűen illenek az írásjelek nélküli verssorok, sőt mi több, a versek egyszerű, olykor vulgáris nyelvezete is. Kevésbé illenek azonban a megjeleníteni kívánt világhoz a mottók, az irodalmi/művészeti vendégművegek, amelyekből viszont túlságosan is sok van: többek között Áprily Lajos, Knut Hamsun, Shakespeare, József Attila, a Taviani fivérek *Káosz* című filmje és még Korniss Péter fotói is tovább bővítik a versek értelmezési kereteit. Kétségtelen, hogy az intertextualitás minden esetben izgalmas „játékokra” invitálja az olvasót, de vajon hű marad-e Lövétei a kötet eredeti céljához akkor, amikor ennyi vendégműveggel terheli túl a feketemunkások történeteit? Nem éppen a feketemunkások fókuszba kerülését „veszélyezteti” az a hatalmas kontraszt, ami az egyszerű, lényegre törő mondatok és az irodalmi vendégművegek között kialakul? Válaszképp az

Elvetélt riport néhány sora is elegendő: „Hááát kedves Költő úr / Én elolvastam azt a mottót / Vagy minek mondjátok ti / Egész éjjel nem aludtam / Ittam is / De nem sokat értettem belőle / A szavakat értem / Csak azt nem tudom hova akar kilyukadni”.

Persze Lövétei a *Feketemunka* lapjain elsősorban költőként nyilatkozik meg, így nem várható el tőle az sem, hogy száraz szociográfiai munkát tegyen az olvasók elé. Saját és mások történeteit olykor rövid zsánerképekbe sűríti, például a *Boldog ízekben* már szinte érezzük a „Zsömlé parizer és zacskós kakaó” ízét, az *Emberfarsangban* pedig sok egyéb szag mellett „A másnaposság epezöld cefreszaga” árad a sorok közül. A legemlékezetesebb látvány pedig a *Harghita Christatában* bontakozik ki: „Felhőből fehér taréja van neki / Mint egy megőszült tarajos gőte” – egy hónap távollét után hazatérő munkás gyönyörködik a Hargita szépségében, ennek leírása pedig különösen kedves írónak és olvasónak egyaránt. Természetesen akadnak olyan szabadversek is, amelyeknél a mottót az *Elvetélt riport* panaszkodó munkása is könnyűszerrel megértheti, sőt, kifejezetten helyénvalónak is találhatja, mint például az *Őrszoba* esetében, ahol egy rutinszerű igazoltatáshoz Hlebnjykov mondatát társította Lövétei: „Az őrszoba nagyszerű hely, / Ott randevúzunk, én meg az állam...”

Lövétei saját verseit a már korábban is említett, úgynevezett vignetták választják el egymástól, vagy éppen kötik össze azokat – a befogadói oldalról függ, hogy miként tekintenek a rövid idézésekre.

A „címkek” arra hivatottak, hogy lazítsák a kötet egészén végigvonuló ívet, azt a naplószerűséget, amely szigorúan véve egy hónap történéseit meséli el. A lazításnak szánt idézések azonban talán minden szerkesztett versnél erősebbnek bizonyulnak: körítés és túlmagyarázás nélkül, keresetlen egyszerűségükben jelenítik meg a feketemunkások életének pillanatait. Legmegrendítőbb a *Huszonkettedik vignetta*, amelyben egy koma öngyilkosságát követő eseményeket fogalmazza meg az egyik munkás, és mindezt összesen kilenc rövid sorban képes fájdalmasan érzékletesen elmesélni. Ugyancsak a vignettákban domborodik ki legélesebben az identitásbeli ellentét is, néhány megszólalás finomkodás nélkül ad ennek hangot: „Nem igazán lehetett viccelődni / A sok búvalbaszott magyarral”. S ha már a vignetták külön figyelmet kaptak, a tanulmányfejek kategóriáját (?) is illendő megemlíteni, bár ezek kevésbé eltérőek a többi verstől. A legsikerültebb ezek közül *Az utolsó munkás*, amely Máté evangéliumának 20. fejezetét ülteti át a feketemunkások közegébe.

A *Feketemunkás* című verseskötet tehát nagy „vállalásnak” tekinthető éppen a témaválasztása miatt. A kötet alkotásai valóban ablakot nyitnak egyes jelenetekre, élethelyzetekre, közelmúltbeli eseményekre, de talán célszerűbb lett volna egy ilyen erős hozott anyagot nem csak egy kis ablakon keresztül bemutatni – jobb lett volna, ha Lövétei ránk rúgja az

ajtót a verseivel. A kilátástalan, elkieseredett emberek sorsáról sokféle alkotás született már, ám bármennyire is ismétlésnek tűnhet, nem lehet elmenni amellett, hogy Lövétei – többek között – a kilátástalan élethelyzetek legfőbb megörökítőjével, Tar Sándorral vállalt „rokonságot” akkor, amikor a feketemunkásokról kezdett írni. Lövétei verssorai némi képp hiányérzetet keltenek, mivel nem nehezdednek mázsás súlyként az olvasó vállára, és kevésbé teszik lehetővé a rendszerváltás utáni időszakban való elmélyedést éppen a túlzott tömörségük és rendhagyó kötetberendezésük okán. Ám rögvést a hiányérzetet követi egy sokkal erősebb befogadói érzés, ami nem más, mint a kíváncsiság. Lövétei amellett, hogy a témában is otthonosan mozog – tekintettel arra, hogy ő is dolgozott feketemunkásként –, érezhetően rátalált egy hangnemre, amelyen feketemunkások sokasága szólhatna meg.

A *Feketemunkában* sokkal több lehetőség rejlik, mint amennyi végül napvilágra jut az alig több mint száz oldalon keresztül, és ennek oka talán valóban a formai megvalósításban rejlik. A szerző ugyan már letudta a tartozását, s követelnivalója senkinek sem lehet vele szemben – még a fentebb leírtak ellenére sem –, mégis valószínű, hogy kevesen vennék zokon, ha Lövétei Lázár László esetleg más műfaj felől is megközelítené a témát, amelyhez nyilvánvalóan igen sok köze van.

OLÁHNÉ KISPÁL ANITA (1990) Szeged

OLÁHNÉ KISPÁL ANITA

Lövétei Lázár László: Feketemunka

Pesti Kalligram, 2021

A kilencvenes évek első felében, 1945-óta először nagymértékben megnőtt a Magyarország felé irányuló migráció. Megnyílt a határ, lehetőség adódott feketemunka vállalására. A Magyarországon illegálisan dolgozó külföldi munkások nagyrészt Erdélyből érkeztek. Lövétei Lázár László egy volt közülük. *Feketemunka* című verseskötetében, ahogyan az ajánlóban fogalmaz, erről a (hős)korról ír.

A szimbolikus egy hónap feketemunkát elbeszélő kötetbe huszonhét úgynevezett vignetta, riport és tizennyolc, mottókat is tartalmazó vers került véletlenszerű sorrendben, közülük néhány *tanulmányfej* alcímmel, amelyek tipikus/tipizált munkasalakokat írnak le. Főként az apa és/vagy a fiú szerepébe helyezkedik a versbeszélő, bemutatva azok kiszolgál-

tatottságát. Nagyon aktuális ez a téma, bár a hétköznapi élet mint a vers tárgya, nem példátlan. Oravecz Imre *Halászóember* című verseskötetében a szülőfalu mindennapi dolgainak szociografikus jellegű, de énközpontú, mikrorealisztikus leírásával rokon, s mindkettőt a keserű emlékezés jellemzi. A vendégmunka bemutatása viszont Lövétei személyes témája.

A versek több regiszteren és a vendégközöveg által, közvetve több szerzőn keresztül szólalnak meg. A kölcsönvett, egykori munkástársak által mondott profán vignettákkal vagy riportokkal és a közjük írt, az ajánlóban kísérleti verseknek titulált költészettel, valamint a szintén kölcsönzött, klasszikus szövegekből idézett mottókkal a kötet megkérdőjelezi saját irodalmiságát. Mint egy montázs, összeszerkesztés némi

szabadvers-„habarccsal”. A vers határainak tágításával Lövetei újklasszicizáló (*Árkádia-féle*, 2009; *Zöld*, 2011) fordulata után a kísérleti költészet felé mozdul, amely újító kedv már első két kötetében is jelen volt. Némely darabban azonban nem találni fogódzót, ami önmagán túlmutatna. Ilyen az *Egyiptomi csapás*. Nem meggyőző a hírlapbeolvasások célja sem, például a *Filmajánló* vagy a *Fehér ló* című versek esetében. Ezzel együtt is vegyes, változó színvonalú és stílusú, de ropant izgalmas kísérleti költészetet kaptunk.

A kötet több verse is foglalkozik a költészet természetével. „Ha sok a kő a fundamentumban / Maradhat egy kicsit hígabbra is a beton / Hogy helyezkedni tudjon a kövek között / Mi az hogy »egy kicsit hígabbra« / Pont mint a költészet.” Ilyen a *Krumplis gulyás* is, amelyben a (munkás) költő által olvasott *Macbeth*-sorok a többi munkás egymás szavába vágva szólalnak meg, s együttesen hoznak létre egy sajátos „versgulyást”. Megsemmisítve az eredetit. Hasonló a *Boldog ízekben* a részeg költő és Petőfi alakjának szembeállítására is. Mi a magyar most, s ki a magyar költő? Ez a fricskaszerű gesztus a költő jelenkori szerepének deheroizálását eredményezi.

A referenciális olvasás lehetősége és a vallo-másos, visszaemlékező alaphang miatt leginkább a lírai napló műfajába sorolható a kötet. A formai, stilisztikai sokféleség ellenére narratív struktúra(k)ba rendeződnek az elsősre lazán kapcsolódó szövegek. A vignetták hangulatukkal idomítják, terelik az olvasót a körülöttük található, mottókkal mélyített szabadversek jelentésrétegei felé, ismétlődésük többnyire komor (máskor derűs, játékos) ritmust kölcsönöz a könyvnek. A szabadversek sorainak tetszőleges tördeltsége is sajátos, lassú lüktetést ad a szövegnek, ami formailag is erősíti a pária sors történeti olvasatot: „Hogy nevünk általában vegyes vagy / bizonytalan nemzetiségű / Otthontalan / Családtól-rokonságtól elszakadt / Örökké vándorló férfit is jelöl” (*Baráber-CV*). Egy hónap keserves munka, embertelen körülmények között, magyarok Magyarországon. Az időintervallumot az alcím külön kiemeli. Sokkal hosszabb, mélyebb nyomot hagyott ez a harminc nap, mint egy átlagos hónap történései. Ezért a szándékos lassítás. Ilyen volt. Mi értelme volt? – teszi föl a kérdést a versbeszélő.

A beszélő sokszor felveszi a munkás szerepét, néha pedig kívülről szemlél. A *Fekete munkás* című, a legjobbak közé tartozó versben mindkét pozíció megjelenik. A vers mottójában és szövegében Knut Hamsun *Éhség* című regényéből kölcsönöz. „S már csak a szó / Az a Knut Hamsun-féle »igazi szó« »legfeketébb szó« / [»kegyetlenül fekete szó«] kellene / Mert nagyjából tudod már / Mi a bajod.” Ez az éhséghez hasonlítható vágy a fő probléma, például

a *Boldog ízekben* konkrétan is, de elvonatkoztatva a kötet egészében is. A hiány és az ebből fakadó útke-resés, a bejárni vágyott vagy kényszerült út a probléma. A feketemunka vállalása kényszer volt egy vágyott jobb élet reményében.

Az *Emberfarsang* című vers szintén izgalmas darab, amelyben megmutatkoznak a kevert műfaji, stilisztikai és a jelentés szintjén érvényesített dilemmák is, és további értelmezési utat nyitnak. Baudelaire *Kapcsolatok* című színesztézikus versét invokesálja. Lövetei *Zöld* (2011) című verseskötönyvében a zöld szín a természetet jelölte. A megtört idill színteret. Itt pedig a beton és annak szürkésége, valamint a fekete mint a láthatatlanság, a kitettség színe dominál. Mivel van kapcsolata a versekben megjelenő embereknek, kivel szeretnének kapcsolatban lenni? Mi a *Feketemunkában* a vágyott egyensúly? A hazatérés csak egy újabb diszharmonikus emberfarsanghoz vezet, mégis hiányzik az otthoni rossz, a szegénység, az ismert légkör. Talán mert abban legalább otthon voltak. „Ezt se hitted volna / De hiányzik a lószar / Emberfarsang / Állatbőjt / Igaz hogy az állatbőjt nem a lószar hiányát jelenti / De most jelentse ezt / Hazajutsz egyszer persze”.

A *Baráber-CV* mottója: „a társasága... / lompos fa-munkás és zordon baráber...” (Áprily Lajos: *Az apám emléke*). A mottó előtérbe helyezi a hiányzó apa és a tékozló, hontalanul csavargó fiú motívumát. A hiányzó apa megjelenik a *Fekete munkás*-ban is, a csavargó, otthontalan alakja például a *Kántorválasztásban*, a *Boldog ízekben*, az *Őrszobában* is. Ez a több helyen feltűnő, ismételt, tehát erősen hangsúlyozott öndefiníció látszólag az erdélyi magyar feketemunkásokat, szűkebben egy kisebb, a Törpíke kocsmába járó csoportot jelöli, valójában ennél többről van szó. Ahogyan a szintén mottóként szereplő Tar Sándor szövegei egy részében, úgy a *Feketemunkában* is jelen van a vesztes pozíció megjelenítése, amit a Löveteire oly jellemző, sztoikus és Arany János-i módon rezignált „kár hogy” szófordulat többszöri feltűnése érzékeltet a legjobban. Lövetei mondanivalója finoman ironikus, talán ezt lehet székely humornak nevezni. „Nem emlékszel ki mondta / De valaki Tide mosóporral akarta meglepni az asszonyt / Kár hogy a Tide nem tisztítja az emlékeket”. A kötet Erdély-központú nézőpontja miatt félő, hogy nem mindig jól értjük a viccet, az élethelyzeteket. Ahogy például Muszka Sándor székely egyperceseinél. S ezért talán referenciálisan vagy szó szerint olvassuk a verseket. Holott a *Feketemunka* az egyéni sors(ok)on keresztül szeretne rámutatni a rendszerváltozás várt és valós ösztársadalmi hatásainak feszültségére.

Több szempontból is határhelyzetet jelez a kötet megformálása. Az identitást, a műfajt, a stílust érintő ironizáló (önreflexív) kettősség nehezebben felfejtethetővé teszi Lövetei kötetét. Maga a cím is kettősségre utal. Lövetei 2009-es kötete, az *Árkádi-féle* költészetéből megsejtett Valaki iránti vágy tetten érhető például *Az utolsó munkás*ban. A *Baráber-CV* groteszk módon jegyzi meg a feketemunka szimbolikus első napján a nyugati márkás javak beszerzését tervező baráberéről, hogy az ilyen céllal megkezdett kívándorlás: „Teremtéstörténetnek első napnak egy kicsit kevés / Világnak viszont ez is egyfajta világ”. A rendszerváltozás, a kapitalizmusba való (határ)átlépés s az ettől várt megváltás vasbetonba temetett, reményeket be nem váltó ígélet maradt, nem tudott otthont, hazát és megnyugvást adni. Jelen esetben a székegyeknek vagy magának a lírai ének. A kapitalizmus és a székegy-magyar testvériség illúziójának elvesztése zajlik le a versbeszélő(k)ben a hányattott sors hatására. A tékozló fiú ezzel a tapasztalattal tér haza, semmi mással. Otthon ugyan többet vártak tőle, ők még a beszerezni vágyott tárgyakban gondolkodtak. „Más már a harmadik színes tévét küldi / Biztos van valakije / Azért jön haza ilyen ritkán / Lehet hogy arra költi a pénzt”. Ütközteti a két értékrendet, az illúzióvesztett baráberüket és az otthoniakét, immár tőlük is elkülönözve.

Otthon a Törpike ivó még áll, végül ebbe térnek be a vándorok, ahol a *Képzelt riport* helyett az *Elvetélt*

riport elevenedik meg, a kötet záró verse, összegezve a morális tapasztalatokat. A mottóban Kempis *Krisztus követése* nyomán „az örök életért fülüket sem billentik”, s a versben az egykori munkástárs ezen lamentál, miközben ugyan kimondja, hogy elmegy mellette az élet, de csak tehetetlenül szemléli pohárral a kezében. A *Feketemunka* lapjai közt élők roppant magányosak és reményvesztettek, bár néha összeverődve tengetik napjaikat. „Mondd meg nekik / Hogy csináljanak valamit / Mert elmegy az élet / Nem az örök / Hanem csak ez itt a Törpikében”.

Lövetei Lázár László legújabb verseskötönyve egyszerre ad groteszk korképet és közvetít nagyon is komoly, kritikus világ- és értékszemléletet. Részvétet kelt. Mennyivel lehet finomabb a kötetbéli *Krumplis gulyás* a (gulyás)kommunizmus emlékénel? A *Huszonharmadik vignetta* szerint: „De Magyarba' se volt / Egy cseppet se jobb”. S mintha az idő ugyan telne, de az emberek bebetonozott szokásai nem változnának. Kommunizmus ide vagy oda. A *Feketemunka* az emlékéllításon túl már nemcsak a költészet jelenkori pozíciójára, feladatára, hanem a globális világrend és általában az emberi mivoltunk értékelésére rámutató kérdés is. 1990 után eljött a szabadság, de milyen? Fülünkben felhangzik a *Tanú* című film szálóigéje („kicsit sárgább, kicsit savanyúbb...”). Lövetei lírájának legújabb darabja kétségtelenül magyar és (szép)irodalom is. Kérdés, hogy a személyes hang mennyire tud a közösség szócsöve lenni.

FERENCZ-FEHÉR DOROTTYA

Keserű József: Lehetnek sárkányaid is

Prae, 2021

Hogy a különféle, ingergazdag fantáziavilágok nem csupán arra alkalmasak, hogy kielégítsék a fogyasztói társadalom populáris kultúra iránti csillapíthatatlan vágyát, méltán bizonyítja Keserű József monográfiája. A *Lehetnek sárkányaid is* (*A fantáziavilágok építése mint kulturális gyakorlat*) kultúratanományszerű keretben ad átfogó képet a fantáziavilágok működéséről, de legalább ekkora hangsúlyt fektet a befogadói és felhasználói gyakorlatok sok szempontú értelmezésére is. A korábban Krúdy Gyulával, illetve kortárs magyar prózával és lírával foglalkozó irodalomtörténet legújabb könyvének bevezetőjében kiemeli: munkájának egyik alapvető sajátossága a mediális heterogenitás, amely lehetővé te-

szí, hogy az irodalmi műveket, a képregényeket, a filmeket és a videojátékokat komplex összefüggésrendszerben vizsgálja. Az így kialakuló kölcsönhatások mentén épül fel a kötet szerkezete: a szerző és a befogadó világépítési gyakorlataitól egészen a fantasy politikai motiváltságának kérdésköréig impozáns mennyiségű, főként irodalmi példa hosszabb-rövidebb bemutatásán keresztül jutva el.

A kötet a Selye János Egyetem MA Populáris Kultúra Kutatócsoportjában végzett többéves tevékenységnek, egyúttal annak a belátásnak az eredménye, hogy a magas irodalom felől közelítve a populáris kultúrát átszövő fantasy egészen újfajta megközelítési módokat kínál a kutatók számára. Ke-

serű mégsem a médiumok elméleti bemutatására vagy működésmódjuk mechanikus modellezésére vállalkozik. A szerző fontos kitétele szerint a fantáziavilágok és az egyéb, nem fantasztikus fikciók közötti elsődleges különbség abban áll, hogy előbbiek „számos elemüket ugyan a valós (elsődleges) világból kölcsönzik, ezeket azonban új, néha meglepő, de mindig különös konstellációkba rendezik”.

Tolkien példáján keresztül Keserű szemlélteti, hogy a gondolkodás a fantáziavilágokról ki van szolgáltatva a hagyományhoz való viszony, a kulturális közeg és az adott korban hozzáférhető technológia befolyásoló tényezőinek: a másodlagosnak tekintett világok gazdag kidolgozottsága és következetes felépítése mellett az eredetiség eléréséhez szükség van a mélység és a kiterjedés, azaz a megatextus szempontjainak érvényesülésére. A megatextus a részletgazdagság révén a videojátékos vagy a filmnéző számára egyaránt megteremti az elmerülés lehetőségét, idő- és térbeli kiterjedést képes biztosítani a fantáziavilágoknak, döntően befolyásolva ezzel az átélhetőség érzését. A szerző emlékeztet: a fantasy gyakran nyúl a mítoszok narratív elemeihez, s formálja át azokat, számos esetben pedig önálló mitológiák felmutatására is képes. Brian Atteberyvel szemben azonban Keserű József úgy véli, a fantasy hiába mimetizálja látszólag a mítoszok szakrális funkcióit, ezek a kulturális-technomediális változások következtében már nem integrálhatók a mai ember életébe, ellenben lehetőség van az újszerű elmesélésükre, amelyre példaként David Gemmell *Trójatrilógiáját* említi.

Keserű leszögezi: az alkotó és az aktív befogadó világa közötti alapvető különbségtétel mellett sem feltétlenül egyértelmű a világepítés folyamatának alakulása, az ugyanis nem merül ki pusztán adatok gyűjtésében és egymásra halmozásában, hanem a köztük létrejövő aktív használat játékában jön létre. Mégis eltérő lehet, hogy a befogadó mennyire és mikor érzi magát otthonosan bennük. A kötet szövegeire is ezen aktív használat játékaának jegyében tekinthetünk: amellettt hogy széleskörű teoretikus tájékozottságról adnak számot, a hierarchizálást és tipologizálást kerülve tesznek érvényes megállapításokat. Például a rajongói kultúrát sok szempontból formáló, egyúttal próbára tevő reboot (alternatív történetzállá minősítés), valamint a retcon (újraírás) eljárásai kapcsán, amelyek arra mutatnak rá, hogyan igazodhatunk el az olykor már-már követhetetlenül széttartó univerzumokban, mint a Star Wars, a Marvel vagy a DC világai,

amelyek építésének egyik legfontosabb vonása nem a hihetőség, hanem az ellentmondás-mentesség, azaz a konzisztencia.

A monográfia egyik fontos vállalása, hogy az angolszász mellett a „némileg ingoványos, de legalábbis feltérképezetlen területként” jellemzett magyar fantasyirodalom is jelentős teret kap benne. Moskát Anita szövegeinek tárgyalása mellett ki-

emelten foglalkozik a M.A.G.U.S. megosztott világával, amelyet úgy alakítottak ki egymástól független szerzők, hogy alkotásaik egy szerves egészbe illeszkedő részként funkcionáljanak. Keserű a rendszer-váltás után kibontakozó magyar fantasy- és szerepjáték-kultúra egyik legfontosabb fejleményeként hivatkozik Worlukra, azaz a Káosz világra, amelyet könnyed humorossággal jellemez, szembeállítva azt a M.A.G.U.S. heroizmusával. Jóllehet Keserű utal a két világ közötti átjárhatóság kérdésére, érintkezéseik és összefüggéseik pontos mibenléte nem tárul fel a témában kevésbé jártas olvasó számára.

Izgalmas kérdések kerülnek viszont középpontba a térképek kapcsán, amelyek egyaránt segíthetik az olvasó és a szereplő tájékozódását, a bennük hangsúlyos szerephez jutó térbeli elrendeződésnek köszönhetően kultúrtechnikaként is vizsgálhatók. Ki ne tudna elmerülni egy-egy térkép szövegből ismerős vagy éppen újdonságként felmerülő részleteiben? Keserű szerint ez az eljárás azt implikálja, hogy a reprezentált világ valójában sokkal tágasabb annál, mint amit a szöveg megjelenít. A jelenlét praxisairól abban az értelemben beszél, hogy azok nem a jelenítés létrehozása, hanem az élmény átélése szempontjából válnak fontossá, központi jelentőségüként kezelve ugyancsak a térhez kapcsolódó élményeket. A belefeledkezés képes ugyanis feloldani a mediális közvetítettség tudatát: míg egy videojáték által lehetővé válik annak vizuális megtapasztalása, addig egy szöveg esetében a leíró részek teremtik meg a tér átélhetőségének atmoszféráját.

Minden egyes fantáziavilág magában hordozza a saját ideológiáját, ám ahogyan Keserű kiemeli: a kellően innovatív és szubverzív fantasyk nem egyszerűen visszatükrözik a valóságot, hanem átalakítják a benne felmerülő viszonyokat. A harmadik, hosszabb irodalmi elemzéseket tartalmazó fejezet egyik következtetése, hogy a fiktív kultúrák képesek visszatükrözni a létezőket, ezáltal segítik a befogadónak tudatosítani a saját kulturális beágyazottságát, a kultúrák közötti kölcsönviszonyok bemutatásának ellenben merőben új horizontját kínálják: „Az olyan kérdések, mint a kultúra belső széttagoltsága, a monokulturalitás és az

autentikus kultúra problematizálása, a kultúrák közötti – nem feltétlenül konfliktusként megnyilvánuló – interferenciák, az idegen ismerőssége és a saját idegen-sége, vagy éppen a hibriditás különböző válfajai sajátos módon reflektálódnak a tudományos-fantasztikus alkotásokban.”

A *Lehetnek sárkányaid is* kifejezetten azokhoz az olvasókhöz szól, akik széles körű primer forrásismerettel rendelkeznek, ezáltal aktív gyakorlói a befogadói praxisoknak a sci-fi és fantasy területein. Ám – részben talán a tájékozódást megkönnyítendő, részben pedig a világteremtésben játszott központi szerepére reflektálva – Keserű értelmezéseinek alapvető referenciapontjaként hivatkozik a Tolkien teremtette szövegüniverzumra: ezen keresztül szemlélteti a transzmediális történetmondás és világépítés egyes eljárásait, hiszen

a befogadói élmény komplexitását a könyvek, filmek, képregények, asztali szerepjátékok, számítógépes játékok által együttesen kiterjesztett világ jelentősen megnöveli. Habár a kötet címe sokat ígérően operál a sárkány toposzával, értelmezéseiben a szerző a mitológiákban és a fantasykben gyakran központi szerepet játszó lényre inkább a világépítésben rejlő lehetőségek szimbólumaként tekint – ebben az értelemben az olvasó sem csalódik, hogy csupán az említés szintjén találkozik sárkányokkal. Keserű József problémacentrikus megközelítésmódjának köszönhetően a populárist a kultúra szerves részeként kezeli, ezáltal olyan kézikönyvet bocsát az olvasó rendelkezésére, amely bizonyítja azt a megállapítást, hogy elkötelezett rajongónak lenni a megosztás praxisa értelmében azt is jelenti: rajongásunk tárgyában osztozunk az alkotókkal és másokkal is.

BOCSKAI ADRIENN

Keserű József: Lehetnek sárkányaid is

Prae, 2021

BOCSKAI ADRIENN (1986) Győr

Hogyan épülnek fel a fantáziavilágok? Vajon képesek lehetnek-e szembesíteni minket a bennünket körülvevő társadalmi, kulturális, ökológiai kérdésekkel? Ösztönözhetnek valós világunk felülvizsgálatára, megváltoztatására? Milyen kulturális gyakorlatokat hajt végre a befogadó, és milyen médiumok által lép a fantasy birodalmába? Keserű József 2021-ben, az MA Populáris Kultúra Kutatócsoport monográfiák sorozat második köteteként megjelent *Lehetnek sárkányaid is: A fantáziavilágok építése mint kulturális gyakorlat* című munkája a felsorolt kérdésekre keresi a választ.

A szerző elmondása szerint a Selye János Egyetemen működő kutatócsoport szakmai diskurzusai befolyásolták a könyv megírása közben, illetve saját előadásanyagait szintén beledolgozta a műbe. Tehát a kötet háttere és műfaja (monográfia) alapján Keserű nem minden fantasy iránt érdeklődőhöz, hanem egy szűkebb réteghez szól. Főleg a könyv eleje bizonyul nehéz olvasmányoknak a fantáziavilágokban való jártasság, előzetes ismeretek nélkül, mivel a szerző több irodalomtudományi szakkifejezés ismeretét is alapvetésnek tekinti. Sőt, már a címadás is feltételez egyfajta tudást a fantasy-irodalomról (a „Lehetnek sárkányaid” Brandon Sanderson amerikai fantasyíróét idézi meg). A beve-

zető fejezetet követő esszészerű részek már könyvnyelven befogadhatók.

A kötet három jól elkülöníthető, de logikailag összefüggő szakaszra tagolódik: világok, praxisok és politikák. Az első egység leíró jellegű – bár néhány elemzéssel már itt is találkozhatunk –, és a fantáziavilágok építésének kérdéseit járja körül. Kétségkívül ez a legkevésbé olvasmányos szakasza a könyvnek: irodalomtudományi, filozófiai háttértudás nélkül néha elveszettnek érezhetjük magunkat a szakszavak, elméletek labirintusában. Szerencsére néhány példával, rövid elemzéssel közelebb hozza a szöveget az író a nem irodalmár olvasóhoz, így a laikus számára is érthetővé válnak a tudományos szakszavak. Nem érdemes azonban megspórolnunk az erőfeszítést a könyv elején, mivel a praxisokról és a politikákról szóló egységek is erősen építenek erre a tudásanyagra. A folytatásban rengeteg gyakorlati példával, hosszabb-rövidebb műelemzéssel teszi szemléletessé Keserű az elméleti ismereteket.

Az író egyik központi gondolata, hogy a befogadó célja a fantáziavilágba való belépéssel nem mérül ki a valóság előli elmenekülésben; miután belakta, otthonossá tette azt, ő is alakítani akarja, a saját életében jelenlévővé akarja tenni, hogy pozitív hatást gyakoroljon valós világára. A szerző szerint a

fantasy képes érzékenyvé tenni az olvasót a saját korának valós problémáira, ezáltal cselekvésre is sarkallhatja. Keserű már a fantáziavilágok építésekor meggyőzően hangsúlyozza a befogadó szerepét: a világ építése nemcsak az alkotó, hanem az olvasó/néző/videojátékos tevékenysége is. A fantáziavilágban történő események nemcsak a főhős, hanem a befogadó tapasztalatai is, érzelmi hatással vannak rá, hiszen a fantáziavilágba való belépéssel sajátos hangulatba kerül, valós testi érzeteket él meg. Keserű azonban túlmutat a pusztá jelenlét örömén: meglátása szerint a befogadót a fantáziavilágban szerzett tapasztalatok ugyanúgy cselekvésre ösztönözhetik, mint a valós világa. Figyelemre méltó Keserű gondolatmenetének folytatása is, miszerint a befogadó a fantáziavilágban szerzett tapasztalatai által másképp nézhet a valós világára, rácsodálkozhat korábban ismert vagy egyértelműnek gondolt jelenségekre. Moskát Anita *Mesterhazugság* című novelláját hozza példaként a szerző, amelyben az író egy olyan világot tár elénk, ahol a hazugság kimondása épít, az igaz beszéd viszont rombol. Ahogy arra Keserű rámutat, ez első olvasásra evidensnek tűnik, de valójában egy sor nyugtalanító kérdésnek nyit ajtót: ki dönti el, mi az igazság? Az, aki mondja, vagy az, akinek mondják? Mi történik, ha valaki akaratlanul hazudik, mivel ő sem tudja az igazságot?

Nemcsak a fantáziavilágok, hanem a mi valós világunk is mítoszokon alapul, amelyek kreáltak, tehát felülvizsgálhatók, lecserélhetők. A fantáziavilágban szerzett élményei után a befogadó megkérdőjelezheti saját valós világának mítoszait, berögződéseit, az őt körülvevő társadalom felépítését, intézményeit. Továbbá tudatosíthatja saját kulturális beágyazottságát, megértheti más kultúrák működését, egymáshoz való viszonyukat. Ilyen mítosz lehet az idegentől, a „mástól” való félelem, amely akár rasszizmusban is megnyilvánulhat. Keserű meggyőzően érvel amellett, hogy *A Gyűrűk Urát* olvasva Középfölde orkjai kapcsán felülvizsgálhatjuk, hogy mi hogyan gondolkodunk az idegenekről, mi van kulturálisan belénk kódolva. Tolkien kulturális öröksége az az ókor óta kísértő és máig aktuális vízió, hogy a nyugat-európai civilizáció képviselőit megtámadja egy keletről érkező, fékezhetetlen, alsóbbrendűnek tartott faj, és elnyeli, tönkreteszi az itt felépített világot.

Keserű szerint a fantáziavilágok a befogadók, rajongók összekapcsolására is képesek. A fantáziavilágokba való belépést többé nem tekinti magányos tevékenységnek, hiszen azok közösségi gyakorlatokat tesznek lehetővé. A fantáziavilágok meghatározott értékrendet tükröznek, a rajongók osztoznak ebben a tudásban és rajongásban (például egymás kö-

zött beszélhetnek a világ kitalált nyelvén, tudástárat hozhatnak létre), keresik a kapcsolatot a hasonló érdeklődésűekkel. Beszélgetéseikkel, tapasztalat- és relikviacserékkel tovább élük ezt a világot. Az elkötelezett rajongókat az internet megjelenése még nagyobb aktivitásra ösztönözheti: felhasználókká válhatnak, például médiatartalmakat, paródiákat készíthetnek és oszthatnak meg egymással. A felhasználók a piacot is befolyásolják: részben ők döntenek arról, hogy miből lesz kasszasiker vagy éppen bukás.

A befogadónak lehetősége van többféle irányból, többféle médiumon keresztül belépni a fantáziavilágba. A *Lehetnek sárkányaid is* nem csak a fantasyirodalomra épít, hiszen Keserű az egész könyv során transzmediális világokról beszél. Szerinte a befogadóra ugyanúgy hathatnak, akár érzékenyíthetik is a világ problémáira a könyvek, a filmek vagy a videojátékok. Az író az egész kötetet átszövi a különböző közvetítő rendszerekből vett példákkal. Izgalmas, ahogy összehasonlítja őket, például az orkok kérdésénél nemcsak Tolkien irodalmi munkásságát vizsgálja, hanem a *World of Warcraft* nevű online szerepjátékot is, mivel a két médium esetében eltérő az idegenek bemutatása, és másként formálhatják a befogadó gondolkodásmódját. Keserű kihangsúlyozza is, hogy gyakran eltérnek egymástól a különböző médiumokban megjelenített fantáziavilágok, de nem is céljuk egymás kiegészítése, sokkal inkább oda-visszahatásról beszélhetünk.

Keserű a ráhangolódás gyakorlatának hívja, ahogy a befogadó rácsatlakozik a fantáziavilágra. A szerző nagyon szemléletesen úgy fogalmazza meg ezt a jelenséget, hogy a befogadó ilyenkor „fantasy-módba kapcsol”. A ráhangolódásban az egyes médiumok erősíthetik egymást, komplexebb befogadói élményt tehetnek lehetővé. Például képregény olvasása közben hallgathatjuk a film zenéjét, nézegethetünk térképeket. Fontos kiemelni, hogy a belemerülés praxisában a fantáziavilágot már nem másodlagosként érzékeljük.

A *Lehetnek sárkányaid is* pontosan azt nyújtja, amit a szerző a *Bevezetésben* ígér. A záró fejezetben arról olvasva, mi minden nem fért már bele a kötetbe, mégis hiányérzetünk támadhat. Keserű vállaltan a fantasy-világok és az ezzel kapcsolatos kulturális gyakorlatok (például képregényolvasás, videojátékozás) pozitív oldalát helyezi előtérbe, mivel meggyőződése szerint a fantáziavilágok jobba tehetik életünket. Így viszont a könyv kissé egyoldalú marad, nem tér ki például a fantáziavilágokat éltető videojátékok elterjedéséhez fűződő olyan kérdésekre, mint a mentális betegségek, a játékfüggőség, a rossz értelemben vett eszképzizmus, amely korunk egyik „népbetegségéhez”, az elszigetelődéshez vezethet.

MMA
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

MMA
MŰVÉSZETI
ÖSZTÖNDÍJ
PROGRAM

MMA•MMK

Művészeti alkotómunkát támogató ösztöndíjpályázat

Ha tehetsége kibontakoztatásához támogatásra van szüksége, ha kiemelkedő eredményei vannak valamely művészeti vagy művészetelméleti ágban, 18 évesnél idősebb, de nem múlt még el 50 éves,

**JELENTKEZZEN A MAGYAR
MŰVÉSZETI AKADÉMIA
EGYEDÜLÁLLÓ MŰVÉSZETI
ÖSZTÖNDÍJPROGRAMJÁRA!**

Az MMA Művészeti Ösztöndíjprogram nem pusztán az ösztöndíj elnyerésének lehetőségére és az ösztöndíj folyósítására szorítkozik, hanem a támogatási időszakban az alkotás folyamatát segítő szakmai mentorálásra, valamint utógondozásra, publikációra, bemutatkozásra is lehetőséget biztosít.

**JELENTKEZÉSI IDŐSZAK:
2022. FEBRUÁR 7.–MÁRCIUS 21.**

KIK PÁLYÁZHATNAK?

Minden olyan magyarországi adóazonosító jellel rendelkező természetes személy, aki a támogatási időszak kezdetéig már betöltötte 18. életévét, de még nem töltötte be az 50. életévét. Az esetleges kizáró okokat a pályázati felhívás részletezi.

MIVEL LEHET JELENTKEZNI?

Valamely művészeti vagy művészetelméleti területen végzett kiemelkedő tevékenységgel.

HOGYAN LEHET JELENTKEZNI?

Jelentkezni a pályázati programra való jelentkezésre nyitva álló időintervallumon belül az osztondij.mma-mmki.hu oldalon lehet.

MENNYI A HAVI ÖSZTÖNDÍJ ÖSSZEGE?

A művészeti ösztöndíj havi összege bruttó 200 000 Ft.

FOLYÓSÍTÁS IDŐTARTAMA

A művészeti ösztöndíj folyósításának időtartama: 36 hónap.

MŰVÉSZETI ÖSZTÖNDÍJBAN RÉSZESÜLHET

Legfeljebb 100 fő/év.

